

„Patagónában is magyar maradtam...”

Beszélgetés Vajay Szabolccsal

Vajay Szabolcs 1921. október 9.-én született Budapesten. A Cisztercita Rend Szent Imre gimnáziumában érettségizett, 1939-ben. Egyetemi tanulmányainak állomásai: a Pázmány Péter tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (1939-43), Université de Lausanne, Faculté des Lettres (1943-44), Institut universitaire des Hautes études internationales, Genf (1944-46) és a párizsi Sorbonne, Ecole pratique des Hautes études en Sciences économiques et sociales (1958-60). Közben, 1948-54 között, az Instituto de Arte Moderno kultúr-alapítvány ügyvezetője Buenos Airesban, majd 1959-től nyugdíjba meneteléig, 24 éven át az UNESCO Társadalomtudományi osztályán dolgozott. – A Johannita Lovagrendnek 1942 óta tagja; 1964-76 között a Nemzetközi Heraldikai Akadémia alelnöke, s azóta is Tanács-tagja, végül 1982-86-ig a Genealógiai és Heraldikai Társaságok Nemzetközi Szövetségének elnöke, 1987 óta pedig örökös díszelnöke. Munkáját a világ különböző országaiban számos kulturális kitüntetés ismerte el. Vajay tanár úr jelenleg Svájcban él, a Genfi-tó parti Veveyben.

— *Az ember pályafutását erősen meghatározza a család és az első iskolák. Az Ön életútjának alakulásában milyen szerepet játszott a család és az iskola?*

Örülök, hogy ezzel az alapvető kérdéssel kezdjük. Mindkét eleme nagyobb sikra is kivetithető. Hiszen maga a történelem is hasonló mód kettős kitevőjű: *mielő* és *identitás*, vagy — szabatosabb magyarsággal — környezet és egyéniség szövevénye. A kettőnek eredője a *magatartás*. — A magatartáskutatás ma már külön tudományág a társadalomlélektan keretében; több nyugati egyetemen katedrát kapott. A társadalomtörténet szerkezetében mind visszatekintő, mind előre vetített tényezőként figyelembe veendő. Helyes tehát, hogy ezzel a kérdéssel indult beszélgetésünk. Hiszen mi alakíthatná inkább az egyéniség kezdeti környezetét, mint a szülői ház, meg az iskola? Áttérve jómagam esetére, a szülői ház — mint minden gyermek életében — anyai és apai tényezőkből adódik. Az atyai hagyomány nálam intellektuális milió: református papok, tanárok, bírák, közigazgatási tisztviselők népesítik a családfát. Az úgynevezett földbirtokosságba csak a XIX. században jutott ez a korábban városi honorácior nemzetség, amely existenciálisan inkább a nyugati polgárság életformájának magyar vetületét élte meg. Az anyai ősök földhöz kötődőbbek: kisbirtokos hajdúk, Bocskai-féle telepités. Ama darab föld, amelyet 1948-ig hagyományhűen műveltek, 1639 óta volt a család kezén, a szoboszlai határban. A közélettől távol, birtokosai legfeljebb ha a hagyományos hajdú tisztségeket viselték: városi hadnagy, lovas hajdúk kapitánya... Egyrészt tehát utóbb földhöz jutott honoráciorok, másrészt a tevékeny kisbirtokosság. Ez az a társadalmi közeg, amelynek hagyománytudata szüleimtől nyert örökségem. Mindketten reformátusok voltak, s engem mégis a cisztercita atyák budapesti Szent Imre gimnáziumába írtak be. Részükről talán egyfajta elit-formáló nyitás, amely azonban döntő alapjává vált ökümenikus életfel-fogásomnak. Szellemét már az iskolapadban magamba szíván, szerves részévé vált identitásomnak. — A cisztercita atyák minden különböztetés nélkül, egyképen kezelték mindahány tanítványukat. Olyan kiváló tanáraink voltak, mint Gálos Bernát,

Endrédi Vendel, Rajeczky Benjamin és sokan mások. Áldás legyen jellemformáló, kedves emlékükön. — Egyedüli megkülönböztetésem az volt, hogy külön hittanóra-ra jártam, az akkor Lenke-úti — utóbb Bocskai-úti, pillanatnyilag Schönherz Zoltán utcai — református egyházközséghez. — Nagy élmény volt ez a hittanóra, ami közösen folyt az ugyancsak katolikus Szent Margit gimnázium református leánynövédekével. Első koedukációs megelésem egy olyan korban, amikor a pedagógiai elvek még jócskán messzi jártak ettől a ma már általánossá vált gyakorlattól. Serdülőkori hitvilágom ekként valamiképp összeforrt a női jelenlét — akkor szinte kissé még misztikus — hangulatával. Visszagondolva, talán ez is kialakító tényezője lehetett ökümenizmusomnak... De, akárhogyis, ez az ifjonti hozzáállás eleve toleráns-sá tett mindennemű felfogás irányába. Később ezt úgy fogalmaztam — szinte csak magamnak — hogy az igazi intellektus előnyt ad mások jogainak saját érdekeivel szemben, de figyelemmel van mások érdekeire, még saját jogainak hátrányára is.

— *A Tanár Úr nem a hagyományos úton indult a történelmi pályán: főiskolai képzettsége jogtudományi. Azokban az években, amikor a budapesti egyetemen tanult, a bölcsészkaron kívülről medievisztikai oktatás folyt. Kapcsolatba került-e már akkor Mályusz Elemérrel, Szentpétery Imrével, Domanovszky Sándorral, vagy Eckhart Ferencsel?*

Ez a kérdés annyiban kötődik az elébb mondottakhoz, hogy a történelem — amit én az emberi magatartás alakulási folyamatával szeretek azonosítani — nemcsak mint a történések láncolata jut érvényre, — sem a múltban, sem a jelenben, — hanem úgy is, mint társadalomtudományi képlet. Az a fajta történetírás, amely csupán uralkodókat, törvényeket és hadi eseményeket sorol fel — az ókori és középkori annalista hagyományok — a XIX. században elébb pozitivisták történetírásá alakult, majd a XX. században — főként második felében — szociológiai történetírás lett. Eleinte egyoldalún gazdasági kitevőjű (s innét materialista meghatározása), majd mindinkább rádöbbenve a lélektani hozadék meghatározó jellegére, adódott belőle a magatartástan irányába váltó, átfogó képlete: Braudel, Duby, Génicaud, Le Goff, Toynbee iskolái... Mai történések már elengedhetetlen a társadalmi rend kialakulásának vizsgálata, amely anyagi, szellemi és lélektani kitevők eredője. — Ebben a társadalmi képletben a jog, mint rendező tényező, kimagasló szerepet tölt be. Mint a hajlamok fékezője, a mindennapok biztonsága és az erőszak csitítója. Kultúra mindég csak egy-egy jogállam erővonalai mentén alakult ki: Egyiptom, Izrael, Athén, Róma, vagy az ősi Kína. Az erőszak teremtette hatalom nemigen tükröződik *népességi* meghatározásban, hanem többnyire *személyi* kötődésű: Hannibál, Attila, Dzsingisz khán, Hitler, Sztálin, Mao... A jog társadalmi kiegyenlítés, az erőszak a személyi kultusz ökölcspása. Ez utóbbit ki kell heverni, míglen a jogrend tartós. Ezért térünk mindég vissza hozzá és ezért alapvetően lényeges egy kellő jogtudományi eligazodás minden történész számára. A tétel ellendarabja úgyszintén érvényes: valamely társadalom történetének kellő ismerete nélkül, sem a jogalkotás, sem a jogszolgáltatás nem működhet kielégítőn. — Visszatérve most a kérdés velejére, neves jogászoknak volt szerencsém tanítványa lenni Budapesten: Szladits Károly, Angyal Pál, Moór Gyula, Illés József... És, persze, a jogtörténész Eckhart Ferenc, egyben már nyitás a történettudományok felé. Hallgattam ugyanakkor bölcsészkarai történéseket is: Szentpétery Imrét, Gerevich Tibort és Mályusz Elemért, akivel egészen a legutóbbi esztendőig többször is találkoztam. Jogi disszertációm több vonatkozásában is ő tanácsolt. Rajta kívül még Baranyay Jusztin és Szekfű Gyula. E két utóbbival sokszor együtt reggeliztem egy Vörösmarty-téri hajdanvolt kávézóban. Néha feldobtam disszertációm egy-egy függő kérdését és áhitattal hallgattam, hogy Szekfű és Bara-

nyay belemelegedve vitakozik, — az én témámon... Nagy megtiszteltetés volt ez, az akkori tejfelesszájúnak, ami voltam. Jó disszertáció lett is belőle; megérdemelte a *Sub Auspiciis*, amit azután 1944 kimosott alóla... Ilyen kettős eredők mentén alakult ki meggyőződésem, hogy a történelmet tulajdonképpen csakis strukturálisan szabad vizsgálni. Ökuménikus alapállásom egyfajta logikai felépítménye, amely emberközelpelbe hozza a múltbeli magatartást, mint a történelem és társadalom lényegét, egy jogállam keretében. — Persze, a történetírók hazai nemzedékének hozadékát és eredményeit sem szabad elhanyagolni. Sőt, kimagasló nemzetközi figyelmet érdemelnek. Hogy hamarjában csak egy-két nevet említsek: Fügedi Erik, Györfly György, Benda Kálmán, Kristó Gyula, Szücs Jenő. H. Balázs Éva, Jakó Zsigmond; s mennyi érdemes nevet sorolhatnék még fel, — hál'Istennek...

— *Az egyetem befejezése után külföldre ment tanulni, majd újságíróként dolgozott, illetve szépirodalommal foglalkozott. Beszéljen néhány szót ezekről az időkről. — Sikerül-e kapcsolatban maradnia otthoni barátaival, pályatársaival is?*

Még a háború folyamán kerültem külföldre. Ösztöndíjat kaptam, Svájcba. Egy évre szólót, 1943-ban. Ebből lett azután 28 évi távolmaradás... Amikor 1944-ben Magyarországon felborult a jogrend és az ország német megszállás alá került, már nem lett volna értelme haza sietni: a kint maradással többet használhattam a hazának. A túlélés néha nehezebb kötelesség, mint a hősi áldozat. Gondoljunk csak az idő előtt fölösen odaveszettekre: Petőfi Segesvárnál, az első világháború fegyverszünete előtt pár nappal elesett angol költő, Wilfred Owen, vagy Radnóti Miklós a halálmenet során Abda közelében... S e nagyok mellett hány névtelen érték sikkadhatott még el, nyomtalanul. Éppoly állagvesztesége a társadalomnak, mint azok a megnevezettettek, akik az övszerek, pirulák és abortuszt-engedélyező törvények labirintusában vesznek oda. Előre számláló statisztikusaink szerint 2010 táján az európaiság mindössze 15%-a lesz a világ népességének; nem „rasszista”, hanem kulturális aggodalom, Euro-centrikus világképünk magatartási krízise. Ellensúlyozására és túlélésére fel kell készíteni a fiatalokat. Nemcsak olyasmin kell munkálkodni, aminek eredményét az ember maga is megélheti... De, térjünk vissza a sorsdöntő esztendőhöz; 1944-ben „vártam”... egészen 1948-ig. A helyzet messze nem úgy alakult, ahogyan a hiú reménység elképzeltette. Ebből lett azután a közel három évtizedes távolmaradás. — Mégsem éreztem valaha is, hogy „elszakadtam” volna magyar mivoltomtól. Csak éppen „tovább tartott az ösztöndíj”... Jótékony juttatásai persze elmaradtak; ezt kellett saját erőből pótolnom, s ugyanakkor magyarságomat is megtartani. Ez volt a program. — Említettem, hogy szépirodalommal is foglalkoztam. Csak mérsékelt és szerény szinten. Nem vagyok író. A tollforgatás szinte csak ürügye volt, hogy a magyar szavak csengése és a magyar mondat tömör szerkezeti kívánalmai ki ne essenek tudatomból. Volt idő életemben, amikor hónapokig nem válhattam magyar szót; nem volt kivel. Ilyenkor éjjelente fel-alá jártam szobámban és fennhangon magyar verseket szavaltam. „Hogy halljam”... Szerencsére a cisztercita atyák alaposan belémsúlykolták a memoriterekét: Sigmund Lőránt, Suhajda Róbert, Pallos Benárdin... Ez mentette meg nyelvkincesmet Patagóniában, ahol akkor éltem. Beléfáradva a magányos szavalásba, kinéztem az ott sokkalta csillagosabb égre. A Dél Keresztjét láttam, nem a Gönczöl-szekeket. De, tudtam, hogy *van* Gönczöl-szeke... — A zivataros történelmi időkben is így van valahogy: tudjuk, hogy *van* demokrácia. Ha más csillagok vereslenek is felettünk. De, akárhogy van is, — Patagónia, Közép-Amerika, Párizs, vagy Svájc, — a „bennső bensejében” (s úgy mondom ezt, mint az Ószövetség a „szentek szentjét”), — erőnek erejével tartottam meg a

magyar identitást. „Az irigy sors minden ármánykodása” ellenére, alkalmasint sikerült. Nem mindahány külhonba kallódott honfitársunknak adatott meg. Ritka madár egy-egy Domahidy András, Ferdinándy Mihály, vagy Vásárhelyi Vera... *Heu dolor!* — fúzi ilyenkor hozzá a bánkódó középkori annalista szerzetes... Nagyon ritka ...

— *Tudománnyal és oktatással nemcsak mint író és kutató foglalkozott, hanem mint az ENSZ kultúrdiplomátája is dolgozott a művelődésért.*

A „kultúrdiplomata” túlzó meghatározás. Mondjuk inkább úgy, mint a „nemzet napszámosa”, Vas Gereben, vagy Széchenyi értelmezésében. Esetemben: az „egyesült nemzetek” napszámosa... Szóval, tényleg foglalkoztam kulturális kérdésekkel, valóban nemzetközi szinten, s főként Latin-Amerika problémáival, ahol hosszabb ideig éltem, több országban. Az egyik ottani állam, amely polgárává fogadott, küldött végül az ENSZ-be; Argentína jelölt Párizsba, semmi különbséget sem téve született állampolgárai és a csak 1951-ben befogadott *gringo* között, pusztán az általuk feltételezett megfelelés mérlegelése alapján. Jó két tucatnyi — megannyi nemzetiségű — jelölt közül Párizsban engem választottak. *Sors bona, nihil aliud...* Így indult 24 esztendei pályafutásom az UNESCO-nál. Párizsban, mondom, holott az év nagyobbik részében úton voltam. Többnyire ott, ahol éppen szakadt a part: Mexikóban vagy Bolíviában, Chilében vagy a Karáib-szigeteken. Ahol szüksége adódott. A missziós rendet némi cinizmussal úgy magyaráztam érdeklődő barátaimnak, hogy amikor díszoklevelet kellett átvenni, akkor a főnököm utazott, amikor meg városzerte gépfegyvereztek, de meg kellett menteni a könyvtárat, vagy az egyetemet, akkor engem küldtek. Néha csak öt-hat órával előbb tudtam meg, hogy: indulás! Azután 10-15 óra repülés, a tethelyen sokszorta 25-30 fok hőmérsékleti, 2-3000 méter magasságinti és mindenestre 6-7 órányi idő-különbség. A repülőtérről nemegyszer egyenest száguldott a hivatalos autó — vagy *jeep*, vagy páncélcocsi — a tethelyre. Előfordult, hogy menet közben, a hátsó ülésen öltöztem át... Volt úgy is, hogy földrengés után még be-bedőltek a repedezett falmaradványok a helyszíni szemle során. Vagy hogy, — Pinochet tábornok chilei hatalomátvétele idején történt, — egy semleges nagykövetség szalonjában poharaztam a hatalom új uraival, míg az első emeleten a nagykövet cinkosságával bújtattuk azokat, akiknek a szalón-beli „vendégek” szerint kötél, vagy golyó járt volna... Utóbb a diplomáciai csomagba bugyolálva repültek ki a börtönné vált hazából. Némelyikük — nem mindegyik — eljött Párizsba, megköszönni. Haiti fővárosában, Port-au-Prince-ben, egyszer órákig hasaltam a sárban, míg fölöttem kerepelt a zárótűz arra az épületre, ahová naívan igyekeztem. Utána még féltucat piócától is meg kellett szabaduljak. Kellemetlenebb volt a gépfegyvertűznél... — Dehát, ezek szinte kötelező kalandok egy lelkiismeretes XX. századi nemzetközi tisztviselő pályafutása során. Akadtak persze olyan kollégák is, akik a félvilágért ki nem mozdultak volna Párizsból; 1968-ban azután ők is megkapták az ízelítőt... Esetemben, mégis úgy érzem, sokkalta több élményt, tapasztalatot és igazabb képet nyertem a világ országainak problémáiról.

— *Noha korábban is jelentek meg történelmi tanulmányai, a hatvanas évektől mind többet foglalkozott a középkori magyar történelemmel. Évente több jelentős tanulmánya jelent meg, sőt a magyar Kalandozások ártértékelését éppen az ön dolgozata váltotta ki.*

Nemzetközi tisztviselőként a társadalomtudományok egyetemi oktatásának megszervezése volt főfeladatomban. Fő állandó ká... oslatot jelentett a jelen történelmével. Hogy jobban végezhessem a... bízottakat, magánszorgalomból a „bepogra-

mozott” országok múltjával is tisztában akartam lenni. Mexikó vagy Argentína, Brazília vagy Panama társadalmi gyökerei, összetétele, sebezhető pontjai, előnyei, vagy előítéletei messze nem azonosak... A társadalomtörténet e vonatkozásban: *alkalmazott* tudomány. Kezdetben erről a problematikáról írtam elemzéseket, vagy ismertetéseket az egyes érdekelt országokbeli, vagy a párizsi szakfolyóiratokban. Azután egyszer, — a Kádár-korszak első éveiben lehetett, — egy ihletett pillanatban feltettem magamnak a kérdést, vajon ezek a „latinamerikai felmérések”, nem volnának-e alkalmazhatók — s ha igen: mennyiben? — a magyar történelemre is? Adódnék-e esetleg alkalma egy újszemponitú megközelítésnek, olyan témakörökben, amelyekről — állítólag — mindent tudunk?... Így született meg a *Kalandozás-kötet*; a források újszemponitúan csoportosított kiértékelése és a *magyar* témának *európai* témává való szélesítése. Kölcsönösség és viszonyosság feltételezése ott, ahol a pozitívizmus eddig csak *kalandot* észlelt. Mindenegyész részlet tekintetében talán nem volt szükségképp igazam, de a hozzáállás új értékítéletét eddig nem érte ernyesztő bíráló. Bízom benne, hogy megérezésem nemcsak ötlet volt, hanem felismerés. Mindég örülök, ha tovább egészítik, vagy javítják. Legjobban pedig a bírálóknak örülök: bizonyítéka, hogy a bíráló komolyan vette a témát. Érdemes volt tehát felvetni. Mert a bíráló negatívizmát csak egyetlen lépész választja el a továbbhaladás pozitívizmától. Egy kutatász sohasem tekinthető lezártknak, s nemcsak a szellemtudományok terén; az úr-kutatász, vagy a genetika tekintetében ugyanez a helyzet... — Visszatérve a *Kalandozásokra*, történelmi elhelyezésükről a múlt században azért alakult ki hamis kép, mert a vizsgálat elhanyagolta a társadalmi és lélektani elemek kiértékelését. Nem vette továbbá figyelembe a szomszédos társadalmak lakosságának mentalitászát és magatartászát sem, ahol őseink megfordultak. Ekként lépett színre a „kalandozók” és „áldozatok” sablon-kettőse. Új megközelítésükben mind erről egy sokkalta árnyaltabb, jobb és igazabb kép kezd kialakulni; a látszólag tervtelen, vagy pusztán csak zsákmányra törő hadi vállalkozások háttéréből felkődlik a magyarságnak vajdón fájó, de már eleve eltökélt összecsendülési szándéka azzal az Európával, amellyel a szentistváni államalapítás teszi majd tartósan egygéz. A kalandozó magyarok az európai egyensúly kialakításába avatkoztak be, akár csak a korabeli vikingek és arabok. Ezzel a beavatkozással mindhárom — Toynbee formulázásában „külső proletariátusz”-ként megjelölt — nép, akarva-akaratlanul részévé vált Európának. A vikingek és a magyarok véglegesen, míg az arabok — napjaink bőven igazolják — ma is még a külső proletariátusz szerepkörében tevékenyek. „Nem adok nektek több olajat!” — mondja Khadaffi ezredesz... A maga módján ő is kalandozik... — De, akárhogy is alakulnak is a párhuzamok, a X. századi magyar *Kalandozások* új felmérésével, egy igazabb kép alakult ki a magyarságnak erről az első kontaktusáról Európával. Mint általában az „első kapcsolatok” az élők világában, ellenségesnek látszik, holott csak a felismerések nehezen kifejezésre juttatott szándékának korszaka.

— *A kutató, szervező munka mellett, ebben az időben megadatott Önnek az is, hogy az egyetemi oktatásba is aktívizan bekapcsolódhatott...*

Ez a bekapcsolódász kettőse okú. Egyrészt hivatászrendi: az UNESCO latinamerikai programja keretében több új egyetemet, vagy Társadalomtudományi Kart alapítottunk. A megfelelő feltételek többnyire adódtak, de a kellő szakmai hozzáállász nem volt mindég egyértelmű. Ilyenkor az UNESCO a helyszínre küldött egy-egy szervezőt, azzal a feladattal, hogy betanítsa az új témák oktatására kiszemelt, vagy átképzett tanárokat. Több ilyen misszióm adódott; a leghosszabb Costa Ricában, ahol

közel hat hónapot töltöttem az új Társadalomtudományi Kar bejáratásával. Egyrészt a tanárokkal foglalkoztam, másrészt próba-tanítás a diákoknak. Több igen értékes is volt közöttük. Nevezetesen egy Arias nevű fiatalember, akit másfél évtized leforogtán a Köztársaság elnökévé választottak és mint ilyen, a nikaraguai konfliktus sikeres megoldása körüli érdemeiért a Béke Nobel-díjjal is kitüntették. Szeretném remélni, hogy talán fogott rajta az is, amit diák-korában az ökümenia szellemének társadalomtörténeti lényegességéről hallott... — Az oktatásba való bekapcsolódásom másik nagy — immáron egyéni - oka, hogy rendíthetetlenül bízom a fiataloknak társadalmunk harmadik évezredébe átvezető szerepében. Legyen az Latin-Amerikában, Európában, vagy — pontosítsunk: Magyarországon. A fiatalokkal *kell* és *érdemes* foglalkozni. Szellemüket nem terelni, vagy csatornázni kell, hanem ébreszteni és tudatosítani. Tudni fogják, mit kell akarniok, ha egyszer rávezetik őket, hogy mi az, amit akarni lehet. Ez nem pedagógiai, vagy fegyelmi kérdés, hanem nyitás. Az effajta nyitásoknak a fiatalok részéről visszacsendülő hangját tekintettem mindég életem „érdemes élményének”. Annak tekintem ma is.

— *Fernand Braudel többször hangsúlyozta, milyen fontos volt történelmi pályája során, hogy fiatalon hosszabb időt élt Európán kívül, Dél-Amerikában. Ön is több országban élt, sőt huzamosabb időt Latin-Amerikában. Mennyire befolyásolta ez történetfelfogását, szemléletét?*

Annnyiban, hogy *kívülről* is láttam azt, amiben az ember egyébként *belül* él. Másként látjuk a tengert, ha benne fürdünk és megint másképp, ha a parti tornácra nézzük. Latinamerikai élmény-kincsem több mindenre döböntett rá. Például arra, hogy más az, ha valakit felfedeznek és megint más, ha valaki úgy érzi, hogy felfedezték... Ami őnála „addig”, az a másik számára „nem volt”... Sami utána következik, az egyiknek „civilizálás”, a másiknak „civilizáció vesztés”. Századoknak kell majd elmúlnia, hogy a szintézisnek ne csak fájdalmas ütközéseit, hanem tagadhatatlan előnyeit is mindkét részről felismerjék. — Így alakul ki egy talán merésznek tűnő, de kétségkívül érvényes párhuzam az „Amerika felfedezése” és a „magyar kalandozások” két — térben és időben bár messzejáró, de társadalmi töltet szempontjából mégis egymás mellé sorakoztatható — témaköre között.

Vagy — hogy anekdotikus példát is említsek — a mexikói tankönyvek szerint „a XX. század első szociális forradalmát Benito Juárez valósította meg, nálunk Mexikóban. Pár évre rá, egy Lenin nevű ember is csinált hasonlót, Európában”... Elvben így igaz, csak éppen don Benito kellő pillanatban leállította a motort, a gyorsított európaiak pedig látványos karambol-sorozat után rozsdatemetőbe juttatták a kocsiparkot.

— *Kutatómunkájának gerincét a történelmi segédtudományok, a genealógia, a címer-tan és az uralmi szimbolika vizsgálata teszi ki. Publikációra nem a száraz tényfeltárás, vagy az érdekes epizódok összegyűjtése jellemző, hanem egy újfajta, társadalomtörténeti aspektusokat kereső segédtudományokkal foglalkozik, amelyekre talán már nem is illik a segédtudományi titulus.*

Mindég ellene voltam a *segédtudomány* megjelölésnek. Lélektanilag a „segéd” minősítés egy fokkal hátrébb vet valamely személyt, vagy tudományágat. S erre semmi ok. Jobban szeretem tehát a történeti témákból adódó, de nem kifejezetten történeti eseményekkel foglalkozó szakosítást *társtudománynak* nevezni. Pontosabban tükröz egy inkább társas, semmint alárendeltségi viszonyt. — De, miért is volt hajdan a mainál jobb szükség genealógiára, címertanra, pecséttanra, vagy az uralmi szimbolika ismeretére? — Egy intelligens, de többségében írástudatlan társadalom

adottságai miatt. Az analfabetizmus nem zárja ki, sőt kidomborítja és szelektálja az intelligenciát. A leírt szótól elvonatkozó, közvetlen felismerési rendszerre támad ezáltal igény, amely elvonatkoztatott, vagy képletes síkon jelentkezhet. — A genealógia társadalmi képlete hosszsmetszeti, a heraldika pedig keresztmetszet. A genealógiai ismeret hagyomány és emlékezet dolga; összetartozást, jogigényt és érdekközösséget tükröz, messzi a ma csak felszínen csörtető látványosságtól. Jobban hasonlítható a beduin, vagy az eszkimó szinte mágikus ős-felsorolásához, amely egy közös elődtől háramlott juh- vagy rénszarvas-legelő jussát és megosztását rögzíti, nem pedig a díszvacsora asztalrendjében való tülekedést. A társadalomtudományi értelemben vett genealógia főként azt tájolja be, ki melyik embercsoporthoz tartozik, vagy hogy milyen jogigénnyel léphet fel ezen a csoporton belül. Távlabbra tekintőn: ki az atyafi, ki a barát, ki az ellenség... kire számíthat, kit jobb ha elkerül. A társadalmi viszonylatok globális emlékezeti felmérése. — A heraldika ezzel szemben nem annyira történeti távlatban, mint inkább egy adott pillanatban öntudatosuló egybe-tartozási ismérv. Az emlékezeti felmérés helyébe a vizuális felismerés lép. *Látom*, — a nélkül, hogy le kellene írnom, vagy ki kellene mondanom, — hogy miről, illetve *kiről* van szó. A címer gyakorlati szükségéből adódott megkülönböztető. Egyrészt tulajdonjegy, akárcsak a nomád pásztor-társadalomban a nyáj színe, vagy az állatokra süttöt billog. A palota-orumzatot díszítő ágbogas címert ettől csak minőségi finomítás, de nem szándékbeli eltérés különbözteti. A felismerhetőség a középkor hadi technikájában is lényeges: két egyképpen talpig páncélos vitézt misem különböztetné egymástól, ha nem viselne egyedítő címert, pajzsán, sisakján, lőtakaróján, vagy zászlaján. Olyan ez valahogy, mint a mai gépkocsi-parkolóban sorakozó típusjárművek: felismerhetővé tételükre tulajdonosuk színesre mázolja tetejét, rikító virágcsokrot, avagy lengén öltözött, csinos hajadont ragaszt a hűtőre. Így eleve *láthatja*, melyik az ő tragacsá, a monoton típus-tengerben. — A középkori lovag is ekként *látta* (s nem kellett hozzá írástudó legyen), hogy a lilium-hintette pajzsral feléje száguldó lovag a francia, a kétféjű sasos pedig a német uralkodó vitéze. Utóbb a hadi egységből megindult az egyedi szintre való bontódás: már nem egy-egy ország, hanem egy-egy család címere vált jellemzővé. Eleve tudták, — mármint azok, akik *értették* máig is bonyolult formanyelvét, — hogy ki, kicsoda. S mihelyt a fejlődés elérte az egyéni szintet, pecsét formájában a címer egyedít: címeres pecsétem *én* vagyok... Szavatul értem. Akárcsak mainapság olvashatatlan aláírásom a bankcsekken. Az egyéniség diadala az eltömegesítésen. *Vizuális archetípus*, annyi sok más között: a ruházkodás, a hajviselet, a fejdísz egyedítő szimbolikái: *Winnetu* törzsfőnöki tolldísz, a „hosszúhajú” meroving királyok... A szándék mindenkor ugyanegy. — Nincsen ez másként a „piramis csúcsán”, a hatalmi jelvények államszimbolikája tekintetében sem. Elsőrendűn *közösségi* szimbólum: nem vérségi, hanem eszmei összetartozás. Állásfoglalást, elkötelezettséget rögzít: *szuverén* percepció.

— *Magyarországon a marxista tudománypolitika vezetői teljesen visszazorították a heraldikai és a genealógiai kutatásokat, amit a „Turul” megszűnése jelez leginkább. Viszont a két diszciplínára a magyar történettudománynak, különösen a középkorkutatásnak, nagy szüksége lenne. Kérem, javasoljon néhány kutatási témát, amelyekkel a legégetőbb hiányokat pótolni lehetne. Adjon néhány ötletet a fiatal történészeknek.*

A *Turul* 1950-ben való erőszakos megszüntét rendkívül sajnálom. Nemzetközi viszonylatban is kitűnő szakfolyóirat volt, amely több tekintetben meghaladta korát és nemegyszer külföldi laptársaink színvonalát. Már az 1930-as évek végétől, társadalomtörténeti szempontokat is messzemenően érvényesített. Gondolok olyan mun-

katársaira, mint Kumorovitz Bernát, Czobor Alfréd, Ila Bálint és mások. Méltó folytatói a Fejérpataky László, Schönherr Gyula és Áldásy Antal kezdeményezte szakmai hagyományoknak. A *Turul* felélesztése tehát elsődrendű feladatnak számít. Feltétele, hogy a nagy hagyományokra árnyékot nem vető, kellő szinten és komolysággal történjék. Kerüljük az újabban külföldön elburjánzott „népszerűsítő” genealogia divatját. Való igaz, hogy a nagyközönséget tájékoztatni kell („mindenkinek vannak ősei”!), de egy idevágó képeslap nem vétendő össze egy akadémiai szinten szerkesztett szakfolyóirattal. Mondjuk úgy: mindkét változat szükséges a „gyökérkeresés” nagy társadalmi kalandjában. Ám a megújuló *Turul* azt a magas szintet kell képviselje, mint nagyhagyományú külföldi laptársai: a bécsi *Adler*, a berlini *Herold*, a brüsszeli *Le Parchemin*, a lisszaboni *Armas e Troféus*, avagy a Svájcban kiadott *Archivum Heraldicum*. — A nagy kutatási témák eleve adottak: a mesterségesen széttört társadalmi keretek globális felmérése, az országhatárokon túli magyarság történeti tudatának strukturális erősítése és a magyar múlt még számos lappangó forrásának rendszeres feltárása. És végül, — fáradtságos, de elengedhetetlen feladat, — a hiányzó repertóriumok összeállítása és kiadása. Folytathatnám... A fiatal kutatók aligha fognak unatkozni. S hogy ez a munka máris dicséretesen megindult, arra is említhető példa: már folyik a varsói állami levéltárban a Jagelló-kor oklevelein fennmaradt, kiadatlan XV-XVI. századi magyar pecsétek számbavétele, több eleddig ismeretlen, Mohács-előtti címeradomány pontosításával. Hasonló kezdeményezések Prága, Velence, Dalmácia, vagy a Vatikán levéltári anyagában is elképzelhetők. S ezzel még csak a heraldika szűkebb körét érintettük... De, emlékezzünk újból: genealógia és heraldika saját társadalmi besorolásának tudatához kellett a középkori embernek. S ha ma mindkettőt a történelem hűségese *társtudományának* tekintjük, ezzel a középkor emberi magatartását helyezzük a történetkutatás középpontjába. Főként azért, mert mai magatartásunkat ettől csak korszemponitú bemérések, de nem lényegbeli ismérvek különböztetik.

— *Címerválasztás előtt áll az ország. Megkérném, hogy néhány mondatban elemezze a Magyar Népköztársaság címereit. Ön szerint, milyen legyen az új címer? használhat-e a heraldika szabályai szerint egy köztársaság koronás címert?*

A címer, miként már említettük, szimbólum. A korona úgyszintén. Az egyik *közösségi*, a másik *hatalmi* jelvény. Az állam fogalma a főhatalom gyakorlását is jelenti. Ezt a korona félreérthetetlenül jelképezi. Nem *szükségképpen* egyenrendű tehát a királyság képzetével. A Lengyel Köztársaság címerében, 1918 és 1939 között, a hagyományos fehér sas arany koronát viselt, csakúgy mint Nagy Lajos, vagy a Jagellók idején... De, menjünk tovább: egy címer lehet fetis-jellegű is. Ilyenkor az indiánok törzsi totemének eszmevilágát közelíti. Az állatábrázolásból átsaphat az élőlény-szimbolikába: a római *Capitolium* dísz-ketrecében ma is ápolnak egy anyafarkast, a svájci főváros egyik látványossága pedig a *Bärengruft* barátságosan cammogó barnamedvéi: Róma, illetve Bern címerének hús-vér megtestesítői, az állat-totem közösségi-címer jelképi erővonal mentén. — Ugyanígy a koronás címer hagyománya sem vétendő össze más szempontú eszmetudatokkal. Nem *szükségképpen* kell, hogy egy hús-vér megtestesítő viselje a koronát... Az államcímer ettől még hagyományosan viselheti. Nem köztársaságról, vagy királyságról van szó, hanem a Magyar Államról és annak történetileg kialakult és lélektanilag megszokott szimbolikájáról. — A Népköztársaság két címermásító kísérlete, — az 1949-es „kalapácsos búzakalász” meg az 1957-ben született „trikolor kompromisszum”, — aligha tekinthető *közösségi* eredetűnek, miértis kevéssé valószínű, hogy a tartósítás igényével

léphetne fel, nem hagyván mélyebb nyomot a magyar társadalom lélektani képletében. — Az új magyar címer mibenlétének kérdése tehát egy közösségi elhatározás függvénye, amely nem hagyhatja figyelmen kívül ama hagyományi elemeket sem, amelyek minden közösségnek elsőrendűn fontos kötőanyagát adják.

— *Jelenleg mivel foglalkozik Tanár Úr?*

Az Egyesült Nemzeteknél már nyugdíjba mentem. A nyugdíjazás arrafelé hamarabb éri a földi halandót, mint egyébként, tekintettel a kimerítőbb igénybevételre. Emlékezzünk csak arra, amit a sűrű földrészközi utak kapcsán mondtam. Azt hiszem, több szombatot és vasárnapot dolgoztam végig pályafutásom során, mint amennyit pihenni tudtam. Sokszor éjnek-éjén szólt a telefon, mert akkor Dél-Amerikában fényes dél volt, engem pedig — vagy bármely más kollégámat — sürgősen értesíteni, vagy tájékoztatni kellett. Mindez csak annak indokául említve, hogy az ENSZ-tisztviselőt korábban éri a nyugdíj. Következésképp igyekszünk továbbra is foglalatoskodni valamivel. Két-három évig tanácsadói minőségben működtem saját hajdanvolt munkakörömben, főként tapasztalat-átadás céljából az ifjabb kollegáknak. Esetemben ezt az is indokolta, hogy egykori teendőimet hárman vették át: a jól beindult tervek munkaigényesebbé váltak. Ma ez az együttműködés már csak esetleges; mégis, mindég örülök, ha ezen a címen Párizsban, Genfben, vagy Mexikóban felbukkanhatok. Főként a Nemzetközi Társadalomtudományi Tanács, a Menekültügyi Főmegbízott, vagy a Latinamerikai Egyetemi Szövetség tevékenységéhez járulok ilyenkor hozzá, vagy pedig az ENSZ-et mintegy körülrajzoló Kormánytól Független Szervezetek — a Non-Governmental Organizations - valamelyikének alkalmi munkájához. — Végzek e mellett emberbaráti tevékenységet is, nevezetesen a Johannita Lovagrend Szeretetszolgálatára keretében. Az egész világra kiterjedő hálózat ez: a ciszjordániai menekülttáborok, a jeruzsálemi szemkórház, az afrikai lepra-telepek, vagy Namíbia éppenúgy működési területe, mint újabban Erdély megsegítése. A nagytételű élelem, gyógyszer és kulturális természetű adományok begyűjtése, odajuttatása és méltányos elosztása mellett ilyenkor arra is súlyt fektetünk, hogy a józan megbékélés lehető útjait őszintén kereső román tényezőkkal se akadjon el az eszmecsere, akiknek létét és szándékát a fellángoló gyűlölködés mintegy elfüggönyözi a közvélemény szeme elől. Szerencsére ott is sokan tudják, hogy két népesség nem élhet folyvást a gyűlölködés jegyében, s hogy ez az áldatlan helyzet mindkettőjükre egyképpen ártalmas. Ez az útkeresés nem lehet sem egyoldalú, sem az előítéletek szövevényében fogant. Fel kell mérni az identitást. Nemcsak sajátunkét, hanem másokét is. Úgy, mint a Kalandozások korában... Stalán akkor, Európa-szerte tényleg spiritualizálódhatnak majd a határok, nem annyira a politika, mint inkább az öikuménia szellemében.

— *Köszönöm a beszélgetést.*

Genf, 1990. április 10.

A beszélgetést készítette:

Kosztai László

Vajay Szabolcs munkásságának részleges bibliográfiája

(Csakis a beszélgetés kapcsán felmerültekhez kapcsolódó címek)

— Werbőczy István tanítása a magyar király főkegyúri jogáról, különös tekintettel a konstanzi bulla körül kialakult vitára, Államtudományi felavatási értekezés az egyházjog és a jogtörténet tárgyköréből, Budapest, 1943;

— Spanyol királyok vére a Frangepán leszármazottakban, „Turul” LVII, Budapest, 1943, 22-27;

— II. Lajos király ősei és vegyesházi királyaink rokoni kapcsolatai, „Turul” LVII, Budapest, 1943, 72-79;

— L’aspect international des tentatives de restauration des Habsbourg en Hongrie, mars-octobre 1921, Thèse présentée á l’Institut universitaire des Hautes études internationales, Genève, 1946;

— A „Tournusi kaland” margójára, „Ahogy Lehet” IV, Párizs, 47.sz., 15-18;

— El Contrato Feudal, „Anales de Historia Antigua y Medieval”, Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Buenos Aires, 1954, 149-173;

— Feudalismo u Oligarquía, „Oriente Europeo” VII, Madrid, 1957, 27.sz., 337-340;

— Les rapports généalogiques hungaro-portugais au moyen âge, „Armas e Troféus” II, Braga, 1960, 1. sz., 62-78;

— Etiennette dite de Vienne, comtesse de Bourgogne. Bourgogne, Lorraine et Espagne au XIe siècle, „Annales de Bourgogne” XXXII, Dijon, 1960, 128.sz., 233-266;

— L’héraldique hongroise. Jalons pour l’étude de l’héraldique: Hongrie, „Archives héraldiques suisses” LXXIV, Fribourg, 1961, 2-6; és bibliográfia „Archivum Heraldicum” LXXV, Lausanne, 1961, 1.sz., 2-6, 2/3 sz., 27-35;

— Agatha, Mother of St. Margaret, Queen of Scotland, „Duquesne Review” VII, Pittsburgh, PA, 1962, 2.sz., 71-87;

— Etiennette dite Douce, comtesse de Provence, „Provence Historique” XII, Aix-en-Provence, 1962, 48.sz., 180-213;

— A propos de la „Guerre de Bourgogne”. Etude sur les successions de Bourgogne et de Macon aux 10e et 11e siècles, „Annales de Bourgogne” XXXIV, Dijon, 1962, 135.sz., 135-169;

— Rayonnement de la „Chanson de Roland”. Le couple anthroponyme „Roland et Olivier” en Hongrie médiévale, „Le Moyen Age” LXVIII, Bruxelles, 1962, 3/4.sz., 321-329;

— Grossfürst Geysa von Ungarn. Familie und Verwandtschaft, „Südost Forschungen” XXI, München, 1962, 45-101;

— Hongrie. Du totem au blason, „Emblèmes, Totems, Blasons”, Musée Guimet, Ministère d’Etat des Affaires culturelles, Paris, 1964, 107-114;

— La síntesis europea en el abolengo de la política matrimonial de Alfonso el Casto, „VII° Congreso de Historia de la Corona de Aragón”, Barcelona, 1964, II. 269-299;

— Quelques caractéristiques de l’héraldique hongroise: La flèche, Cheveux et cavaliers, Agriculture, Lausanne, 1964, 12. old.;

— De l'héraldique municipale en Amérique latine, à travers les blasons des capitales provinciales du Costa Rica, „Archivum Heraldicum“ LXXX, Neuchâtel, 1966, 1.sz., 2-9;

— A propos des comtes Basta de Huszt et de la survivance de leurs armoiries en Hongrie, „Le Parchemin“, Bruxelles, 1966, 116/117 sz., 87-99;

— Ramire II le Moine, roi d'Aragon, et Agnès de Poitou dans l'histoire et dans la légende, „Mélanges offerts à René Crozet“, Poitiers, 1966, 727-750;

— Vázlat a rendi társadalom szociográfiájához, „Katolikus Szemle“ XVIII, Róma, 1966, 4.sz., 362-366;

— L'héraldique, image de la psychologie sociale. Quelques problèmes de l'héraldique royale des Angevins hongrois, „Atti dell'Accademia Pontaniana“ NS XVI Napoli, 1967, 5-19;

— Abriss einer Soziographie des Adelsstandes in Ungarn, „Archiv für Sippenforschung“ 33, Limburg/Lahn, 1967, 27.sz., 197-200;

— Géza nagyfejedelem és családja, „Székesfehérvár Évszázadai“, Székesfehérvár, 1967, 13.sz., 63-100;

— Quelques caractéristiques de l'héraldique hongroise; Artisanat métiers et industrie, Les armes à feu, Bibliographie raisonnée des monuments funéraires armoirés, Neuchâtel, 1968, 16. old.;

— Note sur l'origine de la sabretache, „Vivat Hussar“, revue de l'Association des amis du Musée international des hussards, Tarbes, 1968, 3.sz., 31-32;

— L'héraldique du bouclier funéraire de Mathias Ier, roi de Hongrie, „Archives héraldiques suisses“ LXXXXI, Fribourg, 1968, 66-68;

— Die Ahnen der Dona Leonor Álvarez de Toledo, Grossfürstin von Toskana. Ein sozialgeschichtlicher Beitrag zum psychologischen Hintergrund der Eheauswahl des Grossfürsten Cosimo I. Medici (1519-1574), „Genealogisches Jahrbuch“ 8, Neustadt/Aisch, 1968, 5-23;

— A magyar Roland-ének nyomában, „Irodalomtörténeti Közlemények“ LXXXII, Budapest, 1968, 3.sz., 333-337;

— Le drapeau en tant que meuble héraldique dans les armoiries hongroises, „Recueil du IIe Congrès international de vexillologie“, Zürich, 1968, 135-137, 199-204;

— Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862-933), „Studia Hungarica“, Schriften des Ungarischen Instituts München, 4.sz., Mainz, 1968, 182. old.;

— Eléments turcs dans l'héraldique hongroise. Un cas caractéristique d'interpénétration socio-culturelle, „Archivum Heraldicum“ LXXXIII, Neuchâtel, 1969 2/3.sz., 18-24;

— Basic Heraldry. An Educational Seminar on Heraldry, „World Conference on Records and Genealogical Seminar“, Salt Lake City, 1969, 10.old.;

— The Social Evolution of Hungarian Heraldry. Seven Centuries of International Heraldry, „World Conference on Records and Genealogical Seminar“, Salt Lake City, 1969, 5.old.;

— Dona Margarita de Cardona, Mutter des ersten Fürsten von Dietrichstein, „Jahrbuch der heraldisch-genealogischen Gesellschaft „Adler“ 3/VII, Jubiläumsband 1870-1970, Wien, 1970, 129-183;

— Idegen címer Nagy Lajos két dénárján, „Numizmatikai Közlöny”, LXVIII-LXIX, Budapest, 1970, 43-47;

— A sisakdísz megjelenése a magyar heraldikában, „Levéltári Közlemények” XL, Budapest, 1970, 279-287;

— The Social Fundamentals of Heraldry, „Arma” XIII, Capetown, 1970, 50.sz., 220-233;

— Über die Wirtschaftsverhältnisse der landnehmenden Ungarn-stämme, „Ungarn Jahrbuch” II, München, 1971, 9-19;

— Mahaut de Pouille, comtesses de Barcelonne et vicomtesse de Narbonne, dans le contexte social de son temps, „Actes du LXIIIe Congrès de la Fédération historique du Languedoc méditerranéen et du Rousillon”, Montpellier, 1971, 129-150;

— A honfoglaló magyarság új gazdasági mechanizmusának európai vonatkozásai, „Új Látóhatár” XXIII, München, 1971, 1.sz., 21-28;

— Les sources numismatiques de l’héraldique d’Etat hongroise, „Recueil de IXe Congrès international des sciences généalogique et héraldique, Neuchâtel, 1971, 149-167;

— Les Berchényi en Hongrie. Une étude sur les origines sociales du comte maréchal Ladislas de Berchényi, „Vivat Hussar” Tarbes, 1971, N° 5, 29-35;

— Mathilde, reine de France inconnue. Contribution à l’histoire politique et sociale du royaume de France au XIe siècle, „Journal des Savants” CCCVII, Paris, 1971, 241-260;

— L’aspect politique des trois mariages de Raymond Bérenger le Grand, comte de Barcelonne, „Actes de la I^a Assemblée d’Estudis sobre el Comtat de Besalú”, Olot, 1972, 35-74;

— Egy Zsigmond-kori címeradomány, „Művészettörténeti Értesítő, Budapest, 1973, 4.sz., 272-278;

— The Bertalanffys. Their lineage within the social structure of Hungary, „Unity through Diversity”, Festschrift for Ludwig von Bertalanffy, London /New York, 1973, 7-20;

— Das „Archiregnum Hungaricum” und seine Wappensymbolik in der Ideenwelt des Mittelalters, „Überlieferung und Auftrag”, Festschrift für Michael de Ferdinandy, Wiesbaden, 1973, 647-667;

— Városi címerek korszerű megújítása, „Levéltári Közlemények” XLIII, Budapest, 1973, 97-111;

— Armoiries étrangères antérieures à 1550, conservées en Hongrie, „Archivum Heraldicum” LXXXVIII, Neuchâtel, 1974, 1.sz. 2-8, 2/3.sz. 26-34, 4.sz. 53-57;

— Az Árpád-kor uralmi szimbolikája, „Középkori kútfoink kritikus kérdései” Memoria Saeculorum Hungariae I., MTA, Budapest, 1974, 339-373;

— Die Namenswahl der Karolinger. Die Onomastik als Leitfaden zur Bestimmung einer merowingischen Abstammung Karls des Grossen, „Genealogisches Jahrbuch” 15, Neustadt/Aisch, 1975, 5-24;

— La relique stephanoise dans la Sainte Couronne de Hongrie, „Acta Historiae Artium”, MTA, XXII, Budapest, 1977, 3-20;

— Temesvár Anjou-kori címere. Hertzeg István főbíró 1582. március 8-án kelt magyar nyelvű levelének pecsétje, „Levéltári Közlemények” XLVI, Budapest, 1977, 223-233;

— Corona Regia — Corona Regni — Sacra Corona. Königskronen und Kronensymbolik im mittelalterlichen Ungarn, „Ungarn Jahrbuch” VII, München, 1977, 37-64;

— La genesi della Cronaca illustrata ungherese, „Acta Historiae Artium”, MTA XXIII, Budapest, 1978, 3-20;

— De l'acculturation médiévale à travers le destin d'une famille transplantée: les ancêtres hongrois et la descendance catalane du comte Dionis, „Actes de la II^a Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú” Olot, 1978, 231-263;

— Contribution à l'histoire de l'attitude des royaumes pyrénéens dans la Querelle des Investitures: de l'origine de Berthe, reine d'Aragon et de Navarre. „Estudios genealógicos, heráldicos y nobiliarios en honor de Vicente de Cadenas y Vicent, con motivo del XXV aniversario de la revista Hidalguía” Madrid, 1978, II. 375-402;

— La relique stéphanoise dans la Sainte Couronne de Hongrie, „12. Internationaler Kongress für genealogische und heraldische Wissenschaften” Stuttgart, 1978, 353-390;

— Essai chronologique à propos de la famille du Grand-Comnène Manuel, 1238-1263, „Byzantinische Forschungen” VI, Amsterdam, 1979, 281-291;

— Comtesse d'origine occitane dans la Marche d'Espagne aux 10e et 11e siècles. Essai sur le rattachement de Richilde, de Garsende et de Letgardis, comtesses de Barcelonne, et de Thietberge comtesse d'Urgel au contexte généalogique occitan, „Hidalguía” XXVIII, Madrid, 1980, 162.sz., 585-616 és 163. sz. 755-788;

— Byzantinische Prinzessinen in Ungarn. Bemerkungen zu Raimund Kerbls Wiener Dissertation „Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn zwischen 1050-1200 und ihr Einfluss auf das Arpadenkönnigreich”, „Ungarn Jahrbuch” 10, Festschrift Thomas v. Bogay, München, 1981, 15-28;

— Eudocie Comnène, l'imperatrice des troubadours, „Report of the 14th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences”, Copenhagen, 1982, 321-338;

— L'ours dans l'héraldique hongroise, „Archivum Heraldicum” XCVII, Neuchâtel, 1983, 3/4.sz., 34-41;

— Der Kamelauktion Charakter der Heiligen Krone Ungarns. Die typologische Rechtfertigung einer Benennung, „Insignia Regni Hungariae”, Studien zur Machtsymbolik des mittelalterlichen Ungarns, Budapest, 1983, 101-128;

— Európa kalandja a kalandozó magyarokkal, „Gesta Hungarorum” I, Zürich, 1984, 41-47;

— Dominae Reginae Milites. Árpád házi Jolánta magyarjai Valencia visszavétele idején. „Mályusz Elemér Emlékkönyv”, Budapest, 1984, 395-414;

— A társadalmi átalakulás lélektani lecsapódása a Királyi Könyvekben, „Magyarország társadalmi a török kiűzésének idején”, Discussiones Neogradienses, Salgótarján, 1984, 40-55;

— A Szent Korona Kamelaukion jellege, „Nyugati magyar tanulmányírók antológiája”, München, 1987, 310-321; lásd 16-23 oldal, mutatóban;

— La genèse sociale du monde féodal, „Histoire et Généalogie”, Annales de généalogie et d’héraldique, Paris, 1987, 12.sz., 3-14;

— A Johannita Rend lovagjai, 1854-1987. Ordinis Sancti Iohannis in Hungaria Thesaurus ac Corpus, Debrecen, 1987, 726 old.

— Regnicolae Principis. Der Versuch des Hauses Habsburg zur gestaltung einer sui generis siebenbürgischen Gesellschaft im Lichte der Libri Regii, 1691-1848, „Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn”, Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó, München, 1988, II. 1-30;

— Szent István Európája, „Szent István és kora”, MTA, Budapest, 1988, 108-112;

— Veszprémvölgy és alapítói, „Levélári Szemle” XXXVIII, Budapest, 1988, 4.sz. 20-24;

— L’aristocratie de la Double Monarchie: genèse, apogée, déclin, „Le génie de l’Autriche-Hongrie. Etat, société, culture”, publications de l’Institut universitaire d’Etudes européennes, Genève, 1989, 77-82;

— Structures de pouvoir et réseaux de familles du VIIIe au XIIe siècle, „Actas do 17° Congresso International dos Ciencias Genealogica e Heraldica” publicadas pelo Instituto Portugues de Heráldica, Lisboa, 1989, 275-316;

— From Alfonso VII to Alfonso X. — The first two Centuries of the Burgundian Dynasty in Castile and León — A prosopographical Catalogue in Social Genealogy, „Studies in genealogy and Family History in Tribute to Charles Evans on the Occasion of his Eightieth Birthday” Salt Lake City, UT, 1989, 366-417.